

Два уроки з вивчення творчості Володимира Сосюри

Наталія Зайцева,

вчитель-методист ЗОШ I–III ст. №36

м. Житомир

Урок 1

Тема: Володимир Сосюра. Роздвоєність його душі. Автобіографічний роман «Третя Рота»

Мета: представити учням В. Сосюру як визначного лірика ХХ століття, ознайомити із життєвим та творчим шляхом; розвивати вміння працювати з додатковою літературою та іншими інформаційними джерелами, висловлювати думки; виховувати любов до поетичного слова, естетичний смак, почуття гордості за поетів своєї країни.

Очікувані результати

Учні знатимуть:

автобіографічні відомості про поета;
автобіографічну основу роману «Третя Рота»;
жанрові особливості твору;
зміст поезії «Два Володьки».

Учні вмітимуть:

самостійно аналізувати зміст роману;
усвідомлено й виразно читати поезію «Два Володьки»;
висловлювати власне ставлення до ліричного героя.

Тип уроку: засвоєння нових знань (зустріч із поетесою).

Випереджальне завдання: опрацювати біографію В.Сосюри за підручником, окремим учням підготувати повідомлення за автобіографічним романом «Третя Рота».

Обладнання: портрет В.Сосюри, виставка творів, учнівські презентації.

Оформлення дошки: вислови про Сосюру: «Володимир Миколайович був одчайдушно довірливий і дитинно відкритий. Саме ця риса характеру поета скорочувала відстань між ним і читачем до того ступеня, коли серце серцю промовля... Парадоксально, але, можливо, саме ця беззахисна одвертість якоюсь мірою вберегла Володимира Сосюру від прямої розправи у культивські часи. Певно, навіть опричники губилися від навали його привселюдних свідчень» (Б. Олійник); «Талановитий і справжній, інколи курйозний, завжди експансивний і щирий, Володимир Сосюра належить до поетів, яких знає, визнає й вітає «масовий», «широкий» читач» (М. Зеров).

*Рвали душу мою
Два Володьки в бою,
І обидва, як я, кароокі,
І в обох ще незнаний,
невиданий хист,
Рвали душу мою
Комунар
І
Націоналіст.*

В.Сосюра

Хід уроку

I. Організаційно-мотиваційний етап

1. Актуалізація опорних знань

2. Цілевизначення й планування

Слово вчителя. Після самогубства Миколи Хвильового в українській літературі найцікавішою людською постаттю лишився В.Сосюра. Слід підкреслити «людською постаттю». Адже всі, хто писав про Сосюру, відзначають, що це поет незвичайної щирості і правдивості, який не вмів кривити душею ні перед іншими, ні перед собою. Вся його творчість є сповіддю ніжної і бентежної душі. Сьогодні на уроці ми й спробуємо довідатися, чим же жила поетова душа, чим раділа і мучилася. Відомості про це ми почерпнемо з достовірних джерел: його творів та автобіографічного роману «Третя рота».

Повідомлення теми й мети

II. Операційно-пізнавальний етап

Повідомлення груп (випереджальне завдання)

Повідомлення 1. Третя Рота

Сосюра – митець насправді пролетарський, і коли писав про себе: «Я – поет робітничої рані», то не кривив душею. Він і справді народився у робітничій родині на станції Дебальцеве 6 січня 1898 р. «Я починався відтіля, де шум заводів даль колише. Ясні Донеччини поля мені на світі наймиліші», — так писав митець на схилі віку. А в поемі «Два Володьки» згадував «золотий дитинний сон»:

*Де гнутьсь рейки од заводу
І над Дінцем ридає дим,
Мені приснилась Третя Рота
І я собі, як був малим.
Ведуть батьки мене за руки
По золотій, в піснях землі,
І тонко, тонко закаблуки
Об рейки стукають малі...*

Третя Рота – робітниче селище на Донеччині, у якому минули ранні поетові літа. Сюди переїхала сім'я Сосюр, коли Володі минуло 10 літ. Саме звідси – найяскравіші спомини дитинства і юності. Тут – не тільки родинні, але й духовні корені митця.

Жодному, навіть найретельнішому, біографові, мабуть, не вдасться з такою яскравістю й щирістю відтворити життєвий шлях Володимира Сосюри, як зробив це сам письменник. І не тільки у своїх віршах, але й у розлогіму автобіографічному романі «Третя Рота». Саме на сторінках «Третьої Роти» знаходимо яскраві свідчення про колоритних батьків поета: Миколу Сосюру, кресляра за фахом, котрий за свій недовгий вік побував і вчителем, і писарем, й адвокатом, і шахтарем, та Антоніну Локотош, робітницю родом із Луганська. Цікаво знати, що у крові Володимира

Сосюри – «гримуча» етнічна суміш. У пролозі до «Третьої Роти» письменник вказує, що мати була сербка з домішками угорської, єврейської й української крові, батько ж – «з походження (чоловіча лінія) француз» – далекий родич славетного лінгвіста Фердинанда де Сосюра, а за жіночою лінією – «карачаєвець і українець». Тим вагомішою є перемога українського національного духу в цьому химерному конгломераті.

«Татко нагадував мені похмурого козацького орла, а мама – якусь смугляву птицю, що їй не сидиться на місці і все вона кудись хоче полетіти, – з любов'ю і гордістю писав поет. – Як протилежність батькові, вона була дуже балакуча. Її одвертість була вражаючою».

Материнська відкритість і вразливість уповні передалися синові, котрий ріс дуже чулим, навіть надміру емоційним. Від батьків хлопчина («дитя першого кохання») успадкував не тільки степову вроду і вдачу, але й численні обдаровання. Тато чудесно малював, грав на гітарі і писав вірші російською мовою; мама ж страшенно любила співати й оповідати «про свої романтичні пригоди. Вона розказувала це так поетично і образно, що переді мною, як живі, стояли повні чар і краси срібномісячні ночі Донбасу і люди, прекрасні люди, цілі зоряні світи, світи далекі і казково близькі»

Так формувалася «поетична» натура малого Володьки, котрий «любив усе героїчне і красиве». Він неначе жив у двох, цілком різних, світах: у реальному – світі старої хворостянки, у котрій разом із батьками тулилося восьмеро дітей, і тяжких злигоднів, через які змалечку треба було дбати про хліб (уже з 11 літ Сосюра працював на содовому заводі); та в іншому – омріяному, ідеальному – світі захопливих історій, пісень і легенд про кохання, зради, помсти, подвиги... У другий, надземний, світ із приземних низин покликала й улюблена література – теж здебільшого романтична (Ф. Купер, М. Рід, Ж. Верн, Ф. Шиллер, Дж. Байрон, М. Лермонтов, М. Гоголь, Т. Шевченко). «Я страшенно полюбив книжки, – зізнавався автор «Третьої Роти». – Вони мені давали той світ, у якому відмовила доля». Склалися мистецькі пріоритети. Тож не дивно, що в юній душі зароджується загадкове бажання: «Я дуже хотів бути поетом, гадаючи, що поети – це надзвичайні люди: до них, в ароматні кімнати, приходять закохани й покірні жінки, неодмінно з жертвеним і тихим коханням, і, звичайно, у цих жінок сині небесні очі й золоте волосся...»

Цим золотим дитинним мріям суджено було здійснитися: Володька із Третьої Роти спромігся стати поетом, і численні красуні закохувалися в нього. Проте шлях самоствердження проліг через роздоріжжя великих соціальних катаклізмів.

Повідомлення 2. Між «золото-синім сном» і «Червоною зимою»

Після смерті батька Володька, на той час учень трикласної нижчої сільськогосподарської школи на сусідній станції Яма, мусив стати годувальником родини. Шахта, содовий завод, уривчасте навчання аграрним і промисловим мудрощам – ось сувора життєва проза, яка майже не залишила часу на поезію. Утім... Зоставалися ще тихі вечори й жагучі місячні ночі, повні солодких зітхань, передзвону гітар і незабутніх перших поцілунків. Чорнобровий шахтарський донжун утішався першими променями своєї – ще не поетичної – слави серед донецьких дівчат. Так минала юність.

Та ось – зайнялося «безумство світової бурі». «Весь світ стогнав в гігантській герці, й земля кипіла в боротьбі...» – напише митець уже значно пізніше в

поемі «Розстріляне безсмертя», згадуючи ту історичну пору, яка назавжди визначила його біографію.

Революція для Сосюра почалася на Донецькому содовому заводі, у повстанській робітничій дружині, бійцем якої він був восени 1918 р. Та вже через три місяці карокого романтика привабили нові політичні орієнтири: «Воскресла моя синя омріяна Україна, махнула клинком, і зацвіла земля козацькими шликами...» І ось хлопчина, який «змалку марив грозливими образами козаччини», – уже вояк 3-го гайдамацького полку Української армії під проводом Симона Петлюри. Згадуючи свій від'їзд, він пише: «...Вагони... Сестра моя стояла біля дзвінка і сумно-сумно дивилася на мене... А мати не прийшла мене проводити, бо не знала про відправку нас на фронт... Ми співали «чумака»...». Стихія визвольної боротьби поглинула його цілком: «крайовий», «земляцький» патріотизм переріс у патріотизм національний, і з серця вихоплювалися пристрасні вигуки: «Яке щастя, що я – українець, що я син моєї прекрасної і трагічної нації!». Тоді ж народжується новий Володька – український поет, перша збірка якого – «Пісні крові» (сьогодні втрачена) була надрукована коштом командира полку Волоха у 1918 р. Невдовзі Сосюра стає курсантом Житомирської юнацької школи, яка готувала старшин петлюрівського війська, входить до складу особистої варті самого Петлюри (про це, між іншим, йдеться не тільки в спогадах Сосюра, а й у одному з його віршів – як «груші в Петлюри я рвав у саду»). А ще – воює з більшовиками, махновцями, денікінцями. Та в цьому кривавому бойовищі його чимраз більше відштовхує тваринна жорстокість, братовбивство.

«У тому вирі В. Сосюра дивом лишився живим, – зауважує сучасний дослідник біографії й творчості митця Віктор Костюченко. – Рятувала його беззахисність, дитинність. Міг від напливу почуттів вестримити багнет у землю і повернути в сади, у поле, у протилежний від окопів бік, пристати до іншої частини, проміняти шинель на хліб, опинитися у вагоні для тифозних, віддати свою заробітну платню студентам-євреям, читати вірші конвоїрам, які мали його розстріляти. Бачив езекуції, численні розстріли і щоразу душею був із розстріляними. Сам не раз дивився смерті в очі».

Цей розхристаний козак усе більше дезорієнтується у хаосі протилежних сил. Восени 1919 потрапляє в полон до денікінців, далі – переносить тиф в Одесі... І тільки після розгрому більшовиками української армії перед перспективою відходу в Польщу він вирішив лишитися в Україні. А тому, що якраз у цей час більшовики почали ефективно грати на національних струнах, визнавши самостійність України в «радянській» формі, Сосюра перейшов до більшовиків, сприйнявши своєю свідомістю більшовизм як один із реальних, на його думку, шляхів українського універсального, отже – і національного визволення. Тоді Сосюра був 21-річним юнаком.

Пізніше, виправдовуючись перед більшовиками за цей період своєї біографії, Сосюра писав:

*І пішов я тоді до Петлюри,
Бо у мене штанів не було.
Скільки нас отаких біля муру
Од червоної кулі лягло!..
Ми пройшли золотими ланами,
Крізь огонь і синяву пройшли,
Та навіки, навіки за нами
Оселедець, погони і шлик...*

Курсант військових політкурсів, політпрацівник, нарешті – інструктор преси при ЦК КП(б)У – нові іпо-

тасі нашого героя. «Золото-синій сон» про «омріяну Україну» змінився «червоною зимою» (ці промовисті образи – із першої поеми В.Сосюра «Червона зима» (1921), котра за мить зробила молодого поета знаменитим). Так «націоналіст» став «комунарком», від того, щоправда, ані на йоту не поступившись своєю «українськістю». Партійний квиток, отриманий 1920-го, не заступив «українське розхристане серце», а лишень став «перепусткою» до подальшої праці на рідному терені. Поет тоді ще не усвідомлював, що праця ця буде підневільною. Та зерно фатального внутрішнього роздвоєння межі двома Володьками – «червоним» і «жовто-блакитним» – засіяне саме в огні революції.

«Я йшов, куди мене кликали мрії», – так пояснював заплутану траєкторію своїх революційних поневірянь Сосюра у «Третій Роті». І це – цілком одверте зізнання. Він справді щиро й чесно віддався «революції-нені» і линув туди, куди вона його несла. Подібно до того, як Хвильовий у своїй новелі «Я» змалював своє становлення більшовиком в образі убивства матері, Сосюра своє становлення більшовиком малює як убивство рідного брата:

*Навів на мушку знак тризуба,
Нервово оддало в плече...
Як молитовно склалась губи,
І по щоці сльоза тече!..
Розкинув руки. – «Мамо, мамо!»
О брате любий, ніжний мій!
Це ж я заклаклими руками
Поцілю в голову тобі.
Як темно нахилилось небо,
І мчаться мільярди душ...
Ну що скажу тепер про тебе,
Коли додому я прийду?..
Лежить. А в небі – гайвороння
І залізничі дальній шум...
Цілюю губи рідні, сині
І на огонь біжу, біжу...
А гриви хвилями на вітрі,
Доісторичний в небі крик.
Хай кулі вють темно й хитро, –
Тепер я, хлопці, більшовик!..*

І такого символічного убивства рідного брата вимагав від Сосюри не тільки сам момент переходу до більшовиків, але й цілий його дальший шлях у ролі українського радянського поета. Тому в своїй поетичній діяльності він мусив постійно «розстрілювати» словами своє «петлюрівське» минуле, «петлюрівщину» взагалі і самого себе в ній.

«Займи позицію»

Як ви думаєте, чи потрібно засуджувати за це Сосюру?

Орієнтовні відповіді учнів

Звичайно, щодо українського визвольного руху, втіленням якого була українська армія Петлюри, перехід Сосюри до більшовиків у той час був, як би там не було, актом зради.

Судити когось за минуле з позицій сучасності дуже легко, та дуже тяжко при цьому судити справедливо. У всякому разі, перейшовши до більшовиків, Сосюра приніс із собою в серці й свою «синю омріяну Україну», перед якою він лишився «чесним з собою». Його творча діяльність для України в Україні в радянських умовах є пророчим доказом цього.

Вибір Сосюри, дарма що несвідомий, був вибором каторги замість волі, бо чим іншим, як не мораль-

ною, а врешті-решт і фізичною каторгою є роль українського радянського поета з тавром вчорашнього «петлюрівця» і з тягарем любові до України в серці.

Промовистим є вірш «Два Володьки»

Виразне читання вірша «Два Володьки»

Повідомлення 3. Пролетарський сентименталізм

Шлях Сосюри у літературі – на перший погляд, не менш заплутаний, ніж його блукання у вирі революції. Чи не у всіх літературних угрупованнях та організаціях «членствував» поет у 20-ті роки. «Пролеткульт», «Гарт», «Плуг», ВАПЛІТЕ, ВУСПП – всюди наш герой побував, але ніде довго не затримувався, зберігаючи відносно незалежну позицію «вільного художника», котрий не підлягає жодним програмним догмам, окрім тих, що встановив собі сам.

Мандруючи поміж мистецькими групами й школами, деколи навіть перебуваючи в кількох одночасно, Володимир Сосюра завжди і всюди залишався самим собою. І, за великим рахунком, стильове «обличчя» його поезії залишилося майже незмінним, чи принаймні впізнаваним, протягом усієї тривалої письменницької кар'єри. Проникливий ліризм, межова щирість, пристрасний суб'єктивізм, пріоритет серця над розумом, переживання – над думкою, любов до незвичайних, екстраординарних тем, слів і образів, тяжіння до наспівного, мелодійного вірша, багатой поетичної колористики – усі ці риси майже однаково притаманні авторові «Червоної зими» (1921) і «Розстріляного безсмертя» (1960).

Крім того, виразно простежуються й цілі лейтмотивні образні комплекси. Зокрема, романтика залізничі: поезія Сосюри (особлива рання) сповнена нескінченних вокзалів, перонів, вагонів, ешелонів, стогону рейок, дзенькоту коліс, станцій, «посьолків», миготливих пейзажів за вікном вагона. Ліричного героя непоборно тягне у далекі мандри, ледь прибрані в індустріальний пейзаж нової доби. І дивним дисонансом на тлі новочасної «фактури», пропахлої димом і мастилом, виглядають усі ті образні інкрустації з припалого порохом театрального реквізиту старого доброго романтизму – магнолії, олеандри, гранати, лілеї, дельфіни, зорі золоторогі й безрогі, завше рогатий місяць, Оріон і Цейлон, Кавказ і острів Ява, аул і муедзин, скальді і йоги, метеори і менестрелі, – уся східна і західна екзотика... Достоту: «Цвіти і зорі, зорі і цвіти – оце й весь зміст тих поезій», – як зауважив Іван Франко про ранню лірику Лесі Українки. При цьому творчість Сосюри – переважно виразно ретроспективна: автор повсякчас спогадує про «героїчне» минуле або ж воно приходить до нього у снах.

У ліриці поета невідомою щирість почуття, імпресіоністичність життєвих вражень та несподівана непередбачуваність поодиноких образів – справді незвичних. За визначенням академіка О.Білецького, стиль Сосюри можна визначити як «революційно-радянський сентименталізм».

«Пролетарський сентименталізм» – напрочуд точне окреслення індивідуального стилю «українського солон'я». Він і справді, по-перше, – поет таки пролетарський, а не елітарний, аристократичний (як ось київські неокласики). І не тільки в силу свого соціального походження. Насамперед – через особливості поетичної природи і культури. По-друге, Сосюра – поет серця, почуття, а не розуму, думки. Стихійно-безпосередня емоційність якнайкраще відповідала смакам найширших читацьких мас.

«Пролетарський сентименталізм» відіграв свого часу неабияку роль у літературному процесі. Ніжна і щира лірика молодого Сосюри у жорстоку й тривожну революційну добу – немов віконце у інший, вищий світ. Світ прекрасний і дивовижний – зовсім не схожий на брудну, злиденну й криваву буденність. Саме у цьому романтичному векторі – корінь шаленого поцінування Сосюри-поета у 20–30-ті роки. Він пропонував те, чого якраз бракувало читачеві, змученому політпропагандою, стуженому за простим і щирим словом про справжнє. Саме таким словом і стала поезія Сосюри.

Словникова робота

Імажинізм (від лат. образ) – літературна течія модернізму, у якій основою естетики постає образ у його самодостатності, котрий часто набуває ролі самоцілі.

Сентименталізм (від франц. – почуття, чуттєвість) – літературно-мистецький напрям II пол. XVIII – поч. XIX ст., що розвивався як утвердження чуттєво-раціональної стихії на протигагу раціоналізму класицизму і просвітництва. Ліричний суб'єктивізм і культ почуття – головні засади сентименталістів.

Еклектика (від грец. – той, що вибирає) – механічне, штучне поєднання різнорідних, несумісних елементів; суміш «всякої всячини».

III. Рефлексивно-оцінювальний етап

Метод «Мікрофон»

Продовжте речення:

«В. Сосюра для мене постав як...»

«Мене вразило (мені запам'яталося)...»

«Я здивований (здивована) тим, що...»

IV. Домашнє завдання

Обов'язкове загальне: аналіз та виразне читання поезій.

Диференційоване: підготувати цікаві факти про особисте життя поета.

Урок 2

Тема: Художня довершеність інтимної лірики поета. Майстерне поєднання в поезії любові до Вітчизни, рідної природи і коханої. Поема «Мазепа» (пролог)

Мета: сприяти поглибленню знань учнів про особисте життя, інтимну та патріотичну лірику поета; розвивати інтерес до національних надбань українського народу; виховувати почуття людяності, доброти, честі, патріотизму.

Очікувані результати

Учні знатимуть:

- інтиму та патріотичну лірику В. Сосюри;
- зміст поеми «Мазепа»;
- жанрові особливості поеми.

Учні вмітимуть:

- самостійно аналізувати твори;
- визначати жанрові особливості поеми;
- висловлювати власне ставлення до проблем, порушених у поемі «Мазепа»;
- характеризувати героїв поеми;
- вдумливо й виразно читати поезії.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Випереджальне завдання: попередньо групи учнів отримали завдання проаналізувати вірші поета, вивчити їх напам'ять, знайти інформацію про кохання В. Сосюри.

Обладнання: портрет В. Сосюри, світлина В. Сосюри та його дружини Марії Гаврилівни, тексти творів поета.

Оформлення дошки: афоризми із поезій В. Сосюри: «Не можна любити народів других, Коли ти не любиш Україну!», «Всім серцем любіть Україну свою – І вічні ми будемо з нею!», «Гей, ви зорі ясні!.. Тихий місяцю мій!.. Де ви бачили більше кохання?», «З яких зірок злетіла ти сюди, Така ясна, що спів про тебе лине?», «Васильки у полі, васильки у полі, А у тебе, мила, васильки з-під вій».

Ось вона йде у вінку, як весна...

Стиснулось серце до крику...

В ньому злилися і ти, і вона

В образ єдиний навіки.

В. Сосюра

Хід уроку

I. Організаційно-мотиваційний етап

1. Актуалізація опорних знань

Бліцопитування за біографією поета

Де і коли народився В. Сосюра? (*В. М. Сосюра народився 6 січня 1898 року в шахтарській сім'ї на станції Дебальцеве Донецької області.*)

У якому віці почав писати вірші В. Сосюра? (*Писати вірші він почав чотирнадцятирічним юнаком.*)

Які етнічні групи представляли його батьки? (*Мати була сербка, батько – далекий родич славетного лінгвіста Фердинанда де Сосюра.*)

Як називається автобіографічний роман В. Сосюри? Що означає ця назва? (*«Третя Рота»; Третя Рота – робітниче селище на Донеччині, у якому минули ранні поетові літа.*)

Назвіть відомі вам збірки й поеми поета? (*«Поезії», «Червона зима», «Осінні зорі», «Солов'їні далі», «Ластівки на сонці», «Так ніхто не кохав», «Мазепа», «Розстріляне безсмертя» тощо.*)

На боці яких політичних сил воював поет у 1918–1921рр.? (*Петлюрівець, більшовик.*)

Які «два Володьки» рвали душу В. Сосюри в боях революції? (*Комунар і націоналіст.*)

Перша збірка поета називалася... (*«Пісні крові».*)

Хто з літературознавців запропонував означити індивідуальний стиль Сосюри як «революційний сентименталізм»? (*О. Білецький.*)

Риси якого літературного напрямку найвиразніше простежуються у творчості поета? (*Революційний романтизм, неоромантизм.*)

За які збірки Сосюра був удостоєний Державної премії ім. Т. Шевченка? (*«Ластівки на сонці», «Щастя сім'ї трудової».*)

Коли помер видатний син України? (*8 січня 1965 року, поховали його на Байковому кладовищі у Києві.*)

2. Цілевизначення й планування

Вчитель. У житті поета було дві любові: до жінки і до Вітчизни. Вони були двоєдиним джерелом його поетичного натхнення. Відтак головні струни Сосюриної ліри – інтимна й патріотична. Саме цю лірику ми і будемо вивчати сьогодні на уроці.

3. Повідомлення теми й мети уроку

II. Операційно-пізнавальний етап

Вчитель. Інтимну лірику Сосюри часто іменують «Книгою Марії». На перший погляд, це не зовсім справедливо, адже поетична галерея романтизованих жіночих постатей у творчості поета широка: тут і Івга, і Галя, і загадкова Констанція. Та з усіх цих милих серцю

імен найглибшим тремом чомусь відгукувалось у душі митця старозаповітне ім'я – Марія. «Губи шепочуть в блаженнім пориві для мене єдине ім'я: «Маріє!» (1931); або ж: «Твоє ім'я «Марія» найкраще всіх імен» (1948). Інтимна лірика Сосюра чарує, бентежить, зваблює, шепоче квітами, сяє зорями, хвилює почуттями.

Повідомлення 1.

«Сонечко моє заповітне, Світло моє нескінченне... Моє життя, коли тебе зі мною нема, безбарвне, сіреньке і нудне. Без тебе – немає мене. Так я люблю і жалію тебе, кохана, що твій біль – мій біль, твої сльози – мої сльози, твоя радість – моя радість. Мені нескінченно дорога кожна твоя клітина, все, з чого ти, – живе в мені... Моє серце б'ється лише для тебе. Іншої радості мені немає, як дарувати радість тобі, бачити, як щасливо сяють сині озера твоїх очей... Душа моя рідна, навіки любима! Без тебе мої думки, як голі дерева, як торішнє листя під снігом... Для мене всі пісні інших поетів про любов звучать, як пісні про тебе. Із ними зливаються мої пісні, які живуть лише з тобою...»

Ці рядки писав не юнак, їх писав Володимир Сосюра своїй дружині Марії на тридцять третьому році спільного життя. Володимир Миколайовичу виповнилося 66, Марії – 54.

Що ж це за жінка така, чия душа на все життя приворожила митця? Саме їй, синьоокій Марії, присвятив поет чи не всю інтимну лірику, їй насамперед завдячує своєю грандіозною поетичною славою. Марія Гаврилівна Сосюра була музою-натхненницею свого чоловіка.

Протягом усього життя вона була для поета жіночим ідеалом, всепоглинаючою любов'ю і незмінною Музою, і лише їй одній – всі найкращі поетові посвяти.

Аналіз поезії «Марія» (випереджальне завдання)

У 1931 році молодий поет написав одну з кращих перлин інтимної лірики «Марія». Перші три строфи, що починаються анафорою «якби», передають силу, велич і красу любові щасливого ліричного героя. Для нього любов усіх людей, що була і що буде, – це ніщо в порівнянні з його любов'ю, ясною, як день, бо почуття такого ще не знали люди. Світло всіх зірок і всіх сонць на світі горить не так яскраво, як палає його кохання. Воно запашніше від усіх квіток планет. Свою кохану він не проміняє на жодну з красунь усіх віків, жодній із них не

вклониться, бо очей таких, як у неї, не знайти.

Вчитель. Хоча улюбленими художніми засобами Сосюра є епітети, але основним тропом у поезії «Марія», написаній у 1931 році, є гіпербола.

Визначте гіперболи в поезії «Марія».

Як з допомогою гіперболи ліричний герой передає свої почуття до коханої?

Яким настроєм пройнятий вірш?

Намалюйте словесний портрет Марії.

Повідомлення 2. Зустріч Марії і Володимира

Володимир і Марія познайомилися 9 березня 1931 року в день традиційного шевченківського свята в театрі. Того вечора, одягнувши святкове українське вбрання, вона йшла на сцену. «І раптом, – пише у своїх спогадах Марія Гаврилівна, – помітила наче вирізьбленого на дерев'яній стіні, в задумі, нерухомого мужчину років тридцяти. Чорнявий красень побачив мене пізніше, я вже встигла його роздивитися»...

Їх познайомили. «Без усякої манірності поет простягнув мені руку, я щось прошепотіла невиразне, і

ніжна, по-жіночому красива рука потиснула мою... Золотий вогник смуглявого обличчя. Мрійні, задумані, сонячного кольору великі очі, м'який карий зір, смуги втоми під очима, чорна хвиля волосся», – пригадує дружина поета. Невеличка пауза була порушена його ніжним голосом: «А які у вас очі, Маріє?» Він прикрив рукою обличчя і прошепотів: «Ой, я пропав!» – це сказало його серце».

Виразне читання та аналіз вірша «Васильки» (випереджальне завдання)

У вірші всього три строфи, але яка глибина почувань і дум! Синій колір польових васильків, сині гаї на видноколі, сині очі коханої... Цей колір у сприйманні ліричного героя стає кольором щастя. Воно не потьмариться з роками думкою про конечність людського життя, бо прекрасне не зникає, воно передається від покоління до покоління, зігріває людські серця, єднає людину з природою. Вірш належить до найкращих надбань світової лірики: у ньому зворушливо й просто передана радість взаємного кохання, що сповнює людину оптимізмом, вірою в те, що життя прекрасне.

Написана в 1939 році, поезія пройнята такою ж свіжістю почуттів, як і інші твори інтимної лірики, доповнена їх філософським утвердженням вічності життя, краси й кохання.

Повідомлення 3. На третій день знайомства поет запропонував Марії одружитися. Про те, що їм довелося пережити спільно, розповідають сторінки біографічного роману В. Сосюра «Третя Рота». Їхнє життя було сповнене і радощів, і тривоги, і болю. Їй, Марії, він перший читав свої твори, а вона ж сама кохалася в поезії, писала вірші і знала їх безліч напам'ять, мала абсолютний музичний слух. А які щасливі вечори, коли обоє грали на гітарі й співали пісень!

І ось складні 30-ті роки... В. Сосюра як «зоологічно-го націоналіста» в 1934 році виключили з партії. Не міг поет змиритися зі звинуваченнями на адресу Скрипника й Хвильового – і цього було досить, щоб перекреслити його життя. В. Сосюру не друкували, із ним навіть не віталися. Марія вважала, що слід протестувати проти безглуздих звинувачень, доводити свою правоту. Потай від чоловіка вона писала до уряду листи, наївно, але гаряче захищала свого поета й друга, пояснювала, що патріотизм В. Сосюра не має нічого спільного з націоналізмом.

А навколо коїлося щось незрозуміле... Невідомі дзвонили до них на квартиру, натякали поету на подружню невірність Марії. Поет нервував, не міг працювати. Марія набиравалася витримки, заспокоювала чоловіка.

І раптом вона зникла: не прийшла ночувати додому. Це було в ніч з 18 на 19 листопада 1949 р. А вранці В. Сосюра вже розшукав її. Дзвонив до приймальні М. Хрущова, уночі пішов до Міністерства держбезпеки, вимагав відомостей про дружину в чергового коменданта. Але відомостей не було. Марія зникла надовго. На цілих п'ять років.

У житті Марії були й Казахстан, табір поблизу Актаса, де за кільканадцять метрів над землею довбала кайлом кам'яну стіну; і Чурубай-Нура, цегельний завод, де з печей, температура в яких понад 900 градусів, виймала гарячу цеглу, аж рукавиці горіли в руках; Кемерово, сільськогосподарський табір, де викопували великими руками з-під снігу картоплю, і, нарешті, табір на річці Томі, лісопвал і лісоплав, де ця маленька жінка із слабкими руками рубала величезні кедрі і ялини.

Після смерті Сталіна – жадана амністія. А в серці

сумніви: чи ж захоче Володимир любити її, змучену, зранену, постарілу. Марія Гаврилівна повернулася до Києва, але не додому, а до матері й сестри, яка й повідомила В. Сосюрі про повернення дружини. І невдовзі Володимир, її поет, обцілював зношений арештантський одяг і плакав, і ніс її, легеньку, як пір'їнку, на руках по вулицях до самого дому...

Аналіз мініатюри «Люблю» (випереджальне завдання)

Автор використовує промовисті художні засоби, які створюють піднесений настрій та виражають захоплення ліричною героїнею. Ми бачимо, що він палко її любить, адже милується кожною рисою, помічає якісь яскраві деталі. Автор майстерно використовує художні штрихи, щоб показати, наскільки чудовою є лірична героїня. Адже чи може бути поганим той, у чиїх очах «цвіте сонце» та «море синіє»? Цей теплий образ «голубить і гріє душу» ліричного героя. У кінці поезії автор робить висновок: «Я люблю тебе, друже, за те, Що не можу тебе не любити». І справді, чи потрібно щось іще? Адже коли любиш, то усе інше не важливо.

Метод «Мікрофон»

Що таке любов?

Чим треба її доводити: словами чи вчинками?

Які ще вірші інтимної лірики В. Сосюри ви знаєте?

Який вірш найбільше вразив? Чому?

Виразне читання віршів напам'ять: «Так ніхто не кохав», «Коли потяг у даль загуркоче...»

Вчитель. На честь такого кохання можна поставити пам'ятник закоханим, як це пропонує зробити Василь Дячук. (*Учень читає вірш В. Дячука «Про пам'ятник коханню».*)

Чи є на світі пам'ятник коханню? –

Я скульптора знайомого спитав. –

Є оди, є сонети, є романи,

А пам'ятник скульптурний?

Він назвав лише Венеру,

Але ж то – богиня!

А от (не знаю, наяву чи в сні)

Я бачив пам'ятник:

Ніс чоловік дружини,

Не молодик з Палацу щастя. Ні!

Зміїлась кагановичівська буря,

Протести в'яли на німих устах.

А Києвом не юний вже Сосюра

Із пекла ніс кохану на руках!

Вчитель. Друга книга Сосюриної поезії – книга України. Безліч творів поета присвячено патріотичній темі: протягом цілого життя він повсякчас сповідається в любові та клянеться у вірності рідній землі. Причому образ Вітчизни поступово розростається – від маленької Третьої Роти – через степове роздолля Донеччини – до всього українського світу з неодмінними «ясними зорями» й «тихими водами». Саме за незгасну любов до України неповторному Володзьці судилося зазнати найбільше прикросів, але жодні приписи чи й навіть вироки не змусили його відректися найдорожчого.

Повідомлення учня про вірш «Любіть Україну»

У романі «Третя Рота» В. Сосюра розповідає про виникнення задуму:

– Цього вірша я написав внаслідок таких фактів...

Ще в Башкирії, в Уфі, коли Україну розпинали криваві окупанти, одна сказала при мені й Юрі Кобилецькому:

– Як я соскучилась за українським салом!

Кобилецький:

– А за українським народом ви не соскучились?

І в Москві теж одна така сказала, коли ми з молодим прозаїком із Західної України Ткачуком йшли з нею по вулиці Горького:

– Для мене родина – там, где мне хорошо.

Ткачук сказав: «Свиняча філософія».

І ще Валентин Бичко пожалівся мені, що днями за порадою т. Мануїльського з одного номера газети «Зірка» знято шапку з такими словами:

*Учітєся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтєсь,
Й свого не цурайтєсь...*

І ще:

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має...*

У відповідь на це і те, що було перед цим, я написав «Любіть Україну».

Виразне читання вірша.

Але у 1951 році в «Правді» з'явилася розгромна стаття без підпису про вірш Володимира Сосюри «Любіть Україну». У ній було й таке: це вірш, під яким залюбки підписався б Петлюра чи Бандера... Як з'ясувалося потім, автором цієї статті в «Правді» був Каганович, який у такий спосіб намагався помститися за невдачу з розгромом української культури у 1947 році. Після статті у «Правді» – злива статей у республіканській пресі, де перекреслювалася вся творчість Сосюри, називалися навіть імена письменників, які або переклали вірш, або схвально відгукнулися в пресі. «Знову засідання, збори, активи з критичними і «самокритичним» промовами, новими звинуваченнями», – згадає Богдан Рильський.

Вчитель. Коли поета шалено цькували за вірш «Любіть Україну», з'являється поема «Мазепа». Зовсім іншою постає Україна у вступі до цього твору. Цей твір В. Сосюра має досить драматичну історію. Перші розділи автор написав ще у 20-х роках та опублікував у журналі «Життя й революція» (1929). В автобіографічному романі «Третя Рота» він зізнається, що створений ним образ українського гетьмана «був ще тільки ембріоном, а мене навіть за ембріон почали бити». Відтак робота над твором завершилася лише через три десятиліття, у 1959–1960 роках, і тільки в 1988 році поему опубліковано на сторінках журналу «Київ».

Виразне читання вступу до поеми «Мазепа».

Метод «Мікрофон»

— Які рядки вразили вас найбільше?

— Чим вступ до поеми «Мазепа» відрізняється від вірша «Любіть Україну»?

— Які факти з історії України простежуються у цьому творі?

— Як Сосюра називає українців? Чому?

«Займи позицію»

Чи змінили ви своє ставлення до поета, прочитавши такі рядки?

Орієнтовні відповіді.

Володимир Сосюра у «Вступі» до поеми подає своє

бачення сучасної йому епохи, «коли ми крила поламали у леті марному до зорь». Поет звертається до України, яка плодить землю «байстрюками — багном і гноєм для других», називає її російсько-польською потаскухою і малоросійською тюрмою. Але Сосюра любить Україну, бо він її син, що йшов за неї «на смерть і реготи не раз», і знову піде. Він хоче лиш одного, щоб квітла рідна земля і була щасливою.

«Любити й ненавидіти батьківщину дано геніям», – відзначав М. Неврлий. Поет, котрий сам із зброєю в руках воював за волю України, на мою думку, не міг примиритися з її долею. І Сосюра тут не перший. Згадаймо, скільки гніву й гіркоти виливав у рядках своїх творів Шевченко, коли говорив про Переяславську раду, про Богдана Хмельницького, про своїх сучасників. (... «Заснула Україна./ Бур'яном укрилась, цвіллю зацвіла./ В калюжі, в болоті серце прогноїла/ І в душло холодне гадюк напустила»). Хіба не звертався П. Куліш до рідного народу, задля якого стільки працював: «Народе без пуття, без честі, без поваги...»? Хіба не назвав І. Франко свій народ «паралітиком... на роздоріжжю, людським презирством наче струпом вкритим»?

Щоб зрушити національну свідомість, розбурхати її, примусити загаль критично оцінювати минуле й сучасне, не ідеалізуючи їх, варто не лише підносити позитивне в історичному досвіді, але й мати мужність належно і критично поцінувати його, вказати на потворне й ганебне в рідній історії.

Вчитель. Образ України у творчості Сосюри невід'ємний від образу коханої. Саме такою є поезія «Білі акації будуть цвісти»

Виразне читання вірша.

Аналіз поезії (випереджальне завдання)

Чарівний світ природи, слухові і зорові враження посилюють настрої ліричного героя вірша «Білі акації будуть цвісти», який був написаний у 1927 році. Закоханий юнак помічає, які у його милої губи і брови, як при ній «солодко плачуть в садах солов'ї», цвітуть «білі акації», місячний промінь золотить «річку, і верби, і кручі». Весняні ночі для нього – «жагучі», очі у дівчини – «повні туману кохання». Все це схвильовано передає душевний стан ліричного героя, у серці якого воедино злилися образи коханої і Вітчизни:

*Ось вона йде у вінку, як весна...
Стиснулось серце до крику...
В ньому злилися і ти, і вона
В образ єдиний навіки.*

Поетичний практикум (групова робота)

Визначити віршові розміри поезій

Цитата	Розмір
Так ніхто не кохав. Через тисячі літ Лиш приходять подібне кохання. В день такий розцвітає весна на землі І земля убирається зрання...	А. Дактиль
Васильки у полі, васильки у полі, І у тебе, мила, васильки з-під вій, І гаї синіють ген на видноколі, І синіє щастя у душі моїй.	Б. Амфібрахий
Білі акації будуть цвісти В місячні ночі жагучі, Промінь морями залле золотий Річку, і верби, і кручі.	В. Хорей
Любіть Україну, як сонце, любіть, Як вітер, і трави, і води... В годину щасливу і в радості мить, Любіть у годину негоди.	Г. Анапест

Правильна відповідь: 1 – Г; 2 – В; 3 – А; 4 – Б.

Поєднайте приклади художніх засобів, використаних у творах В.Сосюри, з їх визначенням.

Цитата	Художній засіб
Так ніхто не кохав. Через тисячі літ Лиш приходять подібне кохання.	А. Риторичне звертання
Білі акації будуть цвісти В місячні ночі жагучі.	Б. Гіпербола
Шум акацій... Посьолок і гони.. Ми на гору йдемо через гать... А внизу пролітають вагони, І колеса у тьмі цокотять.	В. Епітет
Солодко плачуть в садах солов'ї, Так, як і завжди, незмінно.	Г. Метафора
Ой ви ночі Донеччини сині, І розлука, і сльози вночі.	Д. Персоніфікація
В тебе і губи, і брови твої, Як у моєї країни.	Е. Порівняння

Правильна відповідь: 1 – Б; 2 – В; 3 – Г; 4 – Д; 5 – А; 6 – Е.

III. Рефлексивно-оцінювальний етап **Рефлексія**

Яким вам уявляється після сьогоднішнього уроку В. Сосюра?

IV. Домашнє завдання

Обов'язкове загальне: аналізувати поему «Мазепа».
Диференційоване: написати твір-есе на тему «Який «автограф» залишив у моїй душі В. Сосюра?».